

Zondag 29 mei 2022

TivoliVredenburg – Grote Zaal – 15.00 uur

Residentie Orkest

Jader Bignamini dirigent

Leonard Elschenbroich cello

Valentin Silvestrov (1937)

Prayer for the Ukraine (2014)

Dmitri Sjostakovitsj (1906-1975)

Celloconcert nr. 2 (1966)

Largo

Allegretto

Allegretto

Pjotr Iljitsj Tsjaikovski (1840-1893)

Symfonie nr. 6 in b klein op. 74, 'Pathétique' (1893)

Adagio - Allegro non troppo

Allegro con grazia

Allegro molto vivace

Finale: Adagio lamentoso

Valentin Silvestrov: Prayer for the Ukraine

De oorlog in Oekraïne heeft in elk geval één voordeel: er is groeiende internationale aandacht voor Oekraïense kunstenaars. Valentin Silvestrov was sowieso geen onbekende op de buitenlandse concertpodia, maar hij mag zich in hernieuwde belangstelling verheugen nu zijn *Prayer for the Ukraine* wereldwijd op de programma's verschijnt. Het werk gaat niet eens over de huidige oorlog; Silvestrov had helaas al in 2014 een aanleiding het te componeren, na de Russische annexatie van de Krim.

Van zijn politieke motivatie heeft Silvestrov nooit een geheim gemaakt. In 1968 protesteerde hij al tegen de Sovjetrussische bezetting van Tsjechoslowakije; later componeerde hij diverse stukken met een openlijk nationalistische, pro-Oekraïense lading. Wel veranderde geleidelijk zijn componeerstijl, want het stekelige modernisme van zijn vroege stukken maakte plaats voor een

melodieuzer idioom met duidelijke invloeden van Russisch-Orthodoxe kerkzang.

Over de tekst van *Prayer* kan geen misverstand bestaan: 'Heer, bescherm de Oekraïne. Geef ons kracht, geloof en hoop. Onze Vader.' Door bewerkingen voor symfonie- en kamerorkest heeft het voor koor gecomponeerde werk een nog grotere reikwijdte gekregen.

Dmitri Sjostakovitsj: Celloconcert nr. 2

Door de Oekraïense bloedbaden vergeet je gemakkelijk dat de Krim altijd een geliefd vakantieoord is geweest. Zo ook voor Dmitri Sjostakovitsj, die daar menige zomer doorbracht, al kun je die verblijven niet altijd als vakantie bestempelen. Sjostakovitsj was een bijna dwangneurotische werker die altijd wel met minstens één stuk bezig was. Tijdens zo'n uitje in de lente van 1966 ontstond het Tweede Celloconcert. Net als het Eerste is dit werk opgedragen aan meestercellist Mstislav Rostropovitsj.

Lachen geblazen is het bij Sjostakovitsj nooit, maar dat iemand tijdens een voorjaarsvakantie zulke muziek componeert wijst op diepgeworteld leed. Dertig jaar lang had het Sovjet-regime hem door hoepels laten springen en een scherp oog gehad voor elke subversieve noot die hij al dan niet opzettelijk schreef. Vrijzinnige geesten stonden doodsangsten uit, en velen werden afgevoerd om nooit terug te keren. De staatsterreur was afgenomen na de dood van Stalin, maar de inmiddels zestigjarige Sjostakovitsj was voor het leven getekend.

Bijna was dit Celloconcert een symfonie geweest; met zijn epische opzet en bijna fatalistische toon was het een logisch vervolg geweest op de beladen Dertiende Symfonie. Werkend aan deel één verlegde Sjostakovitsj echter zijn koers en plooidde hij het symfonische weefsel rond een indringende cellopartij. Het virtuoze vertoon van het eerdere celloconcert ontbreekt; de solist fungeert vooral als verteller van bewogen verhalen.

De enige zonnige episode klinkt halverwege. In het middendeel citeert Sjostakovitsj het deuntje waarmee straatverkopers in Odessa een plaatselijke lekkernij pleegden aan te kondigen - een staaltje Oekraïense couleur locale, dus. Maar zoals meestal bij Sjostakovitsj krijgt de joligheid spoedig grimmige trekjes, en het slotdeel klinkt zo mogelijk nog desolater dan het begin.

Pjotr Iljitsj Tsjaikovski: Symfonie nr. 6, 'Pathétique'

Kort na de voltooiing van zijn Zesde Symfonie - de eerste uitvoering moest nog volgen - kreeg Pjotr Iljitsj Tsjaikovski het verzoek een requiem-achtig stuk te schrijven. De componist weigerde beleefd: hij wilde geen twee requiems achter elkaar schrijven, daar kwam zijn bedankbrief aan de opdrachtgever op neer. Het is slechts één van de vele mystificaties die aan de Zesde kleven, versterkt door het feit

dat hij kort na de première overleed. Tijdens dat concert vertrouwde Tsjaikovski (in gezonde, of althans niet-zieke toestand) zijn collega Rimski-Korsakov toe dat de symfonie een verborgen programma had, een boodschap die hij niet wilde toelichten.

Voorvoelde hij zijn naderend einde? De doodsoorzaak werd officieel verklaard als een acute cholera-besmetting – iets wat hij niet kon zien aankomen toen hij acht maanden eerder aan de symfonie begon. Een Russisch musicologe opperde in 1980 de mogelijkheid dat Tsjaikovski door een geheim tribunaal tot zelfmoord was aangespoord, op grond van een homoseksuele relatie met een adellijke jongeling – een schokkende, maar totaal onwaarschijnlijke theorie. Het enige wat je met zekerheid kunt zeggen is dat Tsjaikovski dit werk nadrukkelijk als abstracte muziek presenteerde en verder geen toelichting wenste te geven.

Als aartsromanticus vond Tsjaikovski dat een symfonie 'welgemeende gevoelens' diende uit te drukken. Maar het is de vraag hoe letterlijk je die gevoelsexpressie verklaard wilt zien. De romantici wilden het individu vrijmaken van de beperkingen van de destijds nog sterk hiërarchische maatschappij. Bij Tsjaikovski, ten tijde van de Zesde symfonie een internationaal gerespecteerd componist, kun je zijn geworstel met zijn (soms geconsumeerde, soms onbeantwoorde) homoseksualiteit erbij slepen. Maar leven, liefde en dood zijn universele thema's, en in een Tsjaikovski-symfonie hebben ze geen specificaties nodig. Igor Stravinsky, een verklaard anti-romanticus, waardeerde Tsjaikovski hogelijk – puur op grond van diens klank en gevoel voor proportie.

De Zesde volgt grotendeels het stramien van zijn eerdere symfonieën, met achtereenvolgens een sombere introductie, een peinzend tweede deel en een dans-achtig tussenspel. Maar in de Finale doorbreekt Tsjaikovski zijn eigen patroon: ditmaal geen triomfantelijke ontknoping, maar een gekweld betoog van korte motieven dat langzaam wegsterft.

Als je een imposant werk zó verontrustend laat eindigen en vervolgens doodgaat – dan roep je heel wat over je af. Het is (mild uitgedrukt) heel goed mogelijk dat Tsjaikovski nog niet van plan was te sterven en uit haast het glas ongekookte water dronk dat hem een paar dagen later fataal werd. Dan representeert deze symfonie, inclusief dat morbide slot, een overpeinzing die iedereen kent: wanneer komt het einde? Tsjaikovski's broer Modest zag de symfonie in die termen – als een reflectie van de verschillende stadia in een (kunstenaars) leven. Het was Modest die de titel 'Pathétique' voorstelde, tot tevredenheid van de componist: een titel die duidelijk wijst op heftige gevoelsbewegingen en die tegelijkertijd vaag genoeg is om het abstracte karakter van een symfonie te waarborgen. De complottheorieën over

Tsjaikovski's Zesde zijn mooi, maar de muziek op zich is mooi genoeg.

© Michiel Cleij 2022

Nadat **Jader Bignamini** in 1998 voor het eerst werd aangesteld bij La Verdi Orchestra als Es-klarinet, gekozen door M^o Riccardo Chailly, begint hij heel jong samen te werken, ook als solist, met verschillende orkesten. Tegelijkertijd begint hij symfonische en opera-orkesten te dirigeren tot zijn officiële debuut in 2011 met Mahler's Vijfde symfonie in Milaan. Een jaar later maakt hij zijn professionele operadebuut met Andrea Chenier van Giordano en Carmen van Bizet met zijn orkest in Milaan en onmiddellijk daarna begint hij zijn internationale dirigentenloopbaan, zowel met symfonisch- als operarepertoire. Na zijn allereerste grote ervaringen wordt Jader Bignamini wereldwijd veel gevraagd als gastdirigent. Naast symfonische concerten en het Verdi Requiem dirigeert hij het openingsconcert van het Orchestra Filarmonica del Teatro Comunale di Bologna met Carmina Burana met het koor van Santa Cecilia van Rome, La Bohème in de Municipal de São Paulo en La Fenice, L'Elisir D'Amore in Ancona, Tosca op de Comunale di Bologna, La Forza del Destino op het Verdi Festival in Parma, La Bohème en Cavalleria Rusticana met L'Amor Brujo in Teatro Filarmonico in Verona.

Cellist **Leonard Elschenbroich** treedt op als solist met 's werelds toonaangevende orkesten. Hij gaf zijn Vienna Musikverein-debuut op een Europese Tour met de Staatskapelle Dresden, zijn Amerikaanse debuut met het Chicago Symphony Orchestra, zijn Aziatische debuut in Suntory Hall in Tokio, en treedt regelmatig op in de Royal Albert Hall voor de BBC Proms. Elschenbroich, een toegewijde speler van hedendaagse muziek, heeft opdracht gegeven voor verschillende nieuwe werken van componisten als Mark-Anthony Turnage, Luca Lombardi, Arlene Sierra en Suzanne Farrin. Hij gaf de wereldpremière van Mark Simpson's Cello Concerto met het BBC Philharmonic Orchestra onder leiding van Juanjo Mena, en Brian Elias' Cello Concerto met het BBC National Orchestra of Wales onder leiding van Ryan Wigglesworth bij de BBC Proms.

Klassiek Seizoen 2022-2023

De kaartverkoop voor het nieuwe klassieke concertseizoen 22/23 in TivoliVredenburg is gestart. Bekijk alle concerten op www.tivolivredenburg.nl/klassiek